

Et, quam interdum ab Arcto spirantibus uentos accipiat. haecenus Galenus. In usu uero ciborum spinalis medulla id nutrimenti corporibus exhibet, quod cerebrum. Idcirco pituitosum, ac crassum generat succum, egrè concoquitur, uentriculo nocet, nauſeam concitat: robustis tamen uentriculis concocta, bonum præbet alimentum. Porrò quæ ex ofibus elicitor medulla, quanquam largius sumpta uentriculi appetentiam destruat, pituitamq; gignat; si tamè probe conficiatur, ualentissimè nutrit, magisq; ori placet, quam spinalis, quòd hæc saporior sit in omnibus suis partibus.

Μελας Græcè, Medulla Latine uocatur: Arabicè, Mochial halhadam, seu Moch simpliciter: Italicè, Midolla: Germanicè, Marck: Hispanicè, Tuetanos, & Tutanos: Gallicè, Moelle.

Χολή. F E L.

C A P. LXXI.

FEL omne reponitur hoc modo. Recens præligato ore folliculi lino tandiu demissum in feruentem aquam, dum quis spatium trium stadiorum percurſaret, mox exemptum ficitur umbroso loco, asperginem non redolente. Sed quod ad oculorum medicamenta adijci solet, ligatum lino in vitreū vas, quod mel habeat, immittitur: circumuoluto ad os uasis lini principio, & operto uase reconditur. Est autem omnis fellis uis acris, & excalfaciens: intensis tamen, & remisissis uiribus differunt. Siquidem præstantius in effectu esse uidetur fel marini scorpionis, & piscis qui callionymus appellatur, marinæ testudinis, hyænæque: item perdicis, aquilæ, gallinæ candidæ, & syluestris capræ. quod priuatim prodest contra suffusiones incipientes, & oculorum caligines, argemas, & genarum scabritias. Ouillo, suillo, hircino, atque uersino, taurinum multò efficacius. Felle omni perfacilem, præsertim infantibus, deiectionem quis molietur, si intinctum eo tomētum, aut simbriam sedi subijciat. Priuatim taurino anginæ cum melle perunguntur: sedis ulcera sanant, & ad cicatricem usque perducit. Idem auribus fractis, & purulentis cum muliebri lacte, aut caprino instillatum, medetur: & sibilo earundem ex porri succo. Admisceri insueuit vulnerarijs emplastris, & circumlinationibus, quæ contra uenenata parantur: phagedænicis ulceribus, colis, & scroti doloribus ex melle prodest: lepras, furfures cum nitro, & terra cimolia quam optimè purgat. Ouillum, & uersinum contra eadem pollent, uerū inefficacius hæc præstant. Uersinum eclegmate comitiales adiuuat. Fel testudinum anginis, & in ore infantium nomis, prodest: naribus inditum comitiales erigit. Syluestrium caprarum felle peculiariter peruncti lusciosi sanantur. Hircinum idem obit munus: thymia abolet, & luxuriantes elephantorum extuberationes illitu reprimit. Suillum autem contra aurium ulcera, reliquaque omnia magno usu assumitur.

QUANVIS de fellis reponendi ratione, atq; etiam de eius uiribus abunde scripserit Dioscorides; non tamen ob hoc prætermittenda existimauimus nonnulla, quæ à Galeno libro x. simplicium medicamentorum de fellis facultatibus scite memorie sunt commendata. Est igitur fel (auctore Galeno) succorum, qui in quoque sunt animalium, calidissimum. Itaq; sicuti sanguinem, & carnes dissimiliter temperata obtinent animalia, eadem ratione & fel. Quocirca calidissimorum fel, aliorum quoq; animalium fel excellere necesse est: & quæ illis minus sunt calida, proportionem & hunc humorem illis inesse minus calidum, quanto scilicet & in alijs sunt inferiora. Cæterum hæc differentie habentur non modò pro diuerso animalium genere, quòd hæc magis, illa uerò minus calida sint; uerum etiam pro diuerso eiusdem generis animalium temperamento, ac etiam irritamento. Quandoquidem fel tauri interfecti, qui funibus adalligatus, uolenterq; diu tractus, & cursu, & canum latratu defatigatus, & sitim, famemq; & multum laborem perpeſsus fuerit, ab eius felle plurimum differre inuenietur tum substantia, tum colore, tum facultate, qui in pascuis lætus, liberq; uitam desiderem, ac quietam duxerit. Nam defatigati, ac uexati animalis fel substantia crassius erit, colore nigrius, aut uiridius, aut magis cæruleum, magisq; ærugini simile: ob idq; etiam longè calidius erit, quam alterius, qui in pace, & otio degerit. Ideoq; fel animalium quanto tenuius est, ac colore constat dilutiore, tanto minus spissioribus & magis colore saturatis excalfacit. Gignitur in bubulo felle lapis quidam nonnunquam oui magnitudine, croceo colore, facileq; friabilis, cuius Dioscoridem, & Galenum meminisse non reperio. Hic (ut plerique perhibent auctores) potus, uesciæ calculos comminuit. Naribus inditus usum mirificè acuit, & aquam in oculos fluentem inhibet. Tritus lentis quantitate, & betæ succo commistus, & in erinis naribus attractus, comitialibus subuenit. Non desunt etiam qui idem magno successu ex uino exhibeant potandum felle suffusis. Denique auratæ, lupi piscis, perdicis, & galli gallinacei felle mirificè delectantur in coitu fœminæ, si uiri penis eo perungatur. Quod Græcis χολή, Latine, Fel appellatur: Arabicis, Saratac, aut Merara: Italis, Fiele: Germanis, Goll: Hispanicis, Hiel: Gallis, Fiel.

Αἷμα. SANGVIS.

C A P. LXXII.

SANGVIS anseris, anatis, & hœdi, utilissimè in antidota miscentur. Palumbi autem, turturis, & columbæ, necnon perdicis, oculis cruore suffusis, & recentibus eorum uulneribus, lusciosisque illinuntur. Peculiariter columbæ sanguis, cruorem membranæ cerebri erumpentem inhibet. Hirci, capræ, cerui, & leporis sanguis inasatus sartagine, dysenterias, & celiacorum profluvia sistit: in uino potus contra toxica efficacis est. Leporinus sanguis ita ut tepet illitus, uitia cutis in facie, lentiginesque emaculat. Caninus commodè ab his bibitur, quos efferata in rabiem bestia momorderit: contra epotum toxicum auxilio est. Testudinis terrestris sanguinem epotum tradunt prodesse

desse comitialibus. Marinae autem testudinis cum vino, & leporis coagulo, cuminoque contra serpentium morsus, & hausta rubetae venena conuenienter bibitur. Taurinus cum polenta illitus, duritias discutit, emollitque. Sanguis equarum, quae admissuram expertae sunt, in medicamenta additur, quae erodunt, septica vocant. Sanguine chamaeleonis genarum palpebras euelli creditum est. Hoc idem viridium ranarum sanguine praestatur. Menstruus sanguis foeminarum, circumlitu conceptum inhibere existimatur: aut si omnino mulier menstrua supergrediatur. leuat podagrae dolores, & ignem sacrum illitus.

- DISSERENS de sanguine Galenus, statim initio libri x. de simplicium medicamentorum facultatibus, et si
- 10 minime eat inficis, quin animalium sanguini aliquid insit, quod medicamentorum usui recte competat, ut Dioscorides, & plerique alij, qui de eius uiribus scripserunt, liquido affirmarunt: declarat tamen, multa de sanguinis uiribus a scriptoribus esse prodita, quae factio periculo fabulosa potius, & uana reperiuntur, quam uera. Siquidem, ut idem refert Galenus, falsum sane esse omnibus in confesso est, quod epotus noctuae sanguis difficulter spirantes sanitati restituat. Vespertilionum uero perunctis uirginum mammis, eas extuberare non sinat: pilosque renasci inhibeat, ijs partibus illitus, unde recenter ipsi euulsi fuerint. Falsum similiter esse asserit, comitiales ebibito agni sanguine curari: pilosque e palpebris euulsos renasci prohiberi uiridium ranarum cruore. Quibus facile conijcere possumus, hoc in loco Dioscoridis codicem librariorum fortasse culpa mendosum esse. Quippe quod ibi legatur, oculorum palpebras ranarum uiridium sanguine depilari, cum potius Galeni testimonio (et si sententiam hanc non approbet) euulsi in palpebris pili harum sanguine renasci prohibeantur. Quin & aliud huic capiti mendum subesse uidetur: quod hic ea,
 - 20 quae de admissariorum equorum sanguine prodidit Galenus, de equarum sanguine, quae admissuram expertae sunt, legantur. Nisi forte interpretum uitium sit, qui sexum in Dioscoride perperam mutarint. Praeterea inquit Galenus. Tametsi non desint, qui turturis, uel columbae sanguine praefertant in perforata caluaria, ubi rosaceo melius inuenire nihil possis: nonnulli uero laudibus extollant gallorum, gallinarumque sanguinem ad sanguinis fluorem e cerebri membranis: crocodili uero terrestres ad roborandam oculorum aciem: admissariorum equorum, quod septicus sit, ad exulcerandam ubique cutim: domesticorumque murium ad ἀνεροχρηδίασας Graecis uocatas; id tamen nunquam experiri uolui. Metuebam enim (inquit) ne curiosus, uel stolidus uiderer, si tantis, tamque probatis remedijs semel praeteritis confiderem, sanguinem horum animalium illis plus posse praestare. Quod si quis haec experiri uolet, certo scio, damnabit non modo, qui talia scripserunt, sed & se delusum facto periculo reperiet. Taurinus autem sanguis epotus antea quam concreseat, inter deleteria recensetur medicamenta, quod haurientem protinus strangulet, ut sexto uolumine
 - 30 diffusius dicitur. Eius nomen Graecum αίμα: Latinum, Sanguis: Arabicum, Dem: Italicum, Sangue: Germanicum, Blut: Hispanicum, Sangre: Gallicum, Sang.

Sanguinis consideratione.

Vana sanguinis experimenta.

Nomina.

ΑΨΟΠΑΤΟΣ. FIMUM.

CAP. LXXIII.

- ARMENTARIAE bouis fimum, si recens admoueatur, vulnerum inflammationes mitigat: folijs autem inuoluitur, & calfactum cinere feruenti superponitur. coxendicis cruciatus fotu compescit: illitum ex aceto duritias, panos, & strumas discutit. Priuatim suffitu fimi, quod a masculo boue redditum est, procidentes vuluae reprimuntur: accensi nidore culices abiguntur. Fimum caprarum, praesertim in montibus degentium, potum in uino, regium morbum emendat: menses cit cum odoramentis haustum, & partus euocat. Tritum in farinam, & impositum lanis cum thure, foeminarum profluvia sistit, caeterosque sanguinis impetus ex aceto cohibet. Medetur alopecijs exultum, & cum aceto, aut oxymelite illitum: cum axungia uero impositum his, qui podagra tentantur, auxilio est. Caprillum in aceto decoctum imponitur serpentium morsibus, vlceribus quae serpunt, igni sacro, & parotidibus. Vtilem ischiadici vltionem hunc in modum accipiunt. In eo interstitio, ubi pollex brachiali committitur, caua ueluti lacuna subsidet, in qua lana oleo imbuta substernitur, deinde sigillatim feruentes stercoris caprini pilulae imponuntur, dum vapor per brachium ad coxam sentiat peruenire, & coxendicis dolorem mitigare. adustio id genus Arabica appellatur. Ouillum ex aceto illitum sanat epinyctidas, clauos, peniles verrucas, thymos, & ambusta igni, rosaceo cerato exceptum. Fimum luis syluestris aridum, in aqua, aut uino potum, reiectiones sanguinis sistit: vetustum lateris dolorem mulcet: adrupta, & conuulsa ex aceto bibitur: luxatis cum cerato rosaceo medetur. Tam asinorum, quam equorum fimum, siue crudum, siue crematum, addito aceto, sanguinis eruptiones cohibet. Armentarij, qui herba pascitur, siccum fimum liquatum in uino, mox potum, contra scorpionum ictus magnopere auxiliatur. Columbinum vehementius & exalfacit, & vrit: cum hordeacea farina mistum, strumas ex aceto discutit: carbunculos emarginat, tritum cum melle, lini semine & oleo: ambustis igni medetur. Gallinaceum uero omnia eadem, sed inefficacius praestat: priuatim tamen contra uena fungorum, & coli cruciatus ex aceto, aut uino bibitur. Ciconiae fimum, si ex aqua hauriatur, comitialibus prodesse credunt. Vulturini fimi nidore partus excuti produntur. Murinum detritum cum aceto, & illitum, alopecijs medetur: cum thure, & mulso calculos expellit: subditae infantibus muscerdae, alui deiectionem promouent. Caninum, quod flagrantissimo canis sydere fuerit exceptum, cum uino, aut aqua potum, sistit aluum.
- Humanum stercus illitum, vulnera ab inflammatione vindicat, & obiter intumescere non patitur:

sed

sed ea statim glutinat. sicco ex melle anginae perungi commodissime traduntur. Terrestris crocodili fimum, crocodileam vocant, quae mulieribus colorem nutrit in facie, nitoremque seruat. Optima est candidissima, & friabilis, amyli modo, minime ponderosa, in humore statim eliquescens: quae cum teritur, fermenti acorem quadantenus refert. Adulterant eam sturnorum fimo, quos captos oryza pascunt, ipsumque non dissimile vendunt. Alij amyllum, aut cimoliam miscent, & adscito anchusae colore per rarum cribrum paulatim exprimunt, ut se contrahat in vermiculorum speciem: qui siccati pro crocodilea vaneunt. Inter omnes conuenire inuenio, humanum sterco, caninumque gutturi impositum, anginis auxiliari.

Stercoris uires ex Gal.

Humani sterco-
coris experi-
mentum.

Aqua, & oleum
ex humano
stercore.

Bubuli ster-
coris ex Gal.

Caprini ster-
coris ex Gal.

STERCVS, ut posteritatis memoriae prodidit Galenus libro x. simplicium medicamentorum, uim habet uel maxime digerentem. Verum humanum ob foetorem abominandum est. At bubulum, caprinum, crocodilorum terrestrium, & canum, ubi ossibus duntaxat uestuntur, neque grauius olet, & multa experientia non tantum nobis; sed & alijs medicis me natu maioribus comprobatum est. Siquidem Aesclepiades, cui cognomentum erat Pharmacean, & alia omnia composita medicamenta collegit, ut multos impleret libros, & stercore ad multos saepe affectus uititur, non modo medicamentis, quae foris imponuntur commiscens; sed ijs quoque, quae intro in os sumuntur. Ceterum humani sterco-
coris hoc habeo experimentum. Asidue quidam a phlegmonis ad fauces existentibus uexabatur, adeo uehementer, ut suffocationis subiret periculum, & sane ob hoc periculum uenam secare cogebatur. In hunc cum forte quis incidisset, pollicitus est se praebiturum medicamenti experimentum, & se uocari, si quando rursus aliqua in parte gutturis emicuisset phlegmone, ante sanguinis missionem praecipit. Itaque uocatus, medicamento illito, statim hominem curauit. Ut autem iterum proficit, non in ipso tantum; sed & in alijs, qui similiter erant affecti, rogabat is, qui asidue suffocari periclitabatur, data mercede, ut se medicamentum illud doceret. Erat enim ille & locuples, & in pecuniae sumptu liberalis. Porro ubi conuentum esset de pretio, is qui uendebat scripturam: Hoc medicamentum, inquit, per antipathean quandam utilitatem obtinet. Esse autem eam antipathean, ut qui curatur nesciat, unde conficiatur. Iussit itaque alium daret, qui pro ipso disceret, quique iureiurando reciperet, sese nulli eius medicamenti facturum copiam, priusquam ipse, qui dedisset, foret defunctus. Itaque a morte eius, qui indicarat, non tantum ille qui didicerat, suum hominem; sed & alios sanabat: & mihi ne petenti quidem medicamenti exemplum uolens ac lubens obtulit. Erat autem sterco-
coris pueri siccum, cum melle Attico ad leuiorem tritum. Vicibat autem puer, cuius sterco-
coris accepturus erat, ut ipse qui medicamentum dederat ostendit, lupinis, illis uidelicet, qui ex more edi solent cum pane bene cocto in clibano, modicum salem, & fermentum habente. Praebat autem bibendum uinum uetus: atque haec omnia mediocri in quantitate, modo ut perfecte ea puer posset concoquere. Itaque cum primo die eo uictu esset usus, post stereo tamen die nondum sterco-
coris capiebat, sed in eo quoque die rursus eodem alebat uictu, ac tertio demum excretum sumebat: ac postea arefacto utebatur, similiter ut stercore canino, ut ante dictum est. Dicebat autem illum, qui docuerat, fugit autem alios cibos ob foetorem, praetulisse lupinos: sese uero experimenti gratia, carnes gallinaceas, aut perdicum ex aqua, aut tenui iure bene coctas per sepe exhibuisse, & medicamentum nihilo minus operatum. Atque ego sane haec tibi de humano stercore narrare possum. haec Galenus. Ceterum fit ex humano stercore uitreis organig-
anis aqua, praesertimque ex eo, quod homo rufus excreuerit, quae cuniculosis, exedentibus, sinuosis, & contumacibus ulceribus mirifice opem praestat. Delet & oculorum argemas, ac nubeculas. Quinetiam carcinomata sanat exte-
rius adhibita. Intus uero sumpta comitiales iuuat: lapidem in renibus, & uescica comminuit: aqua intercute laborantibus prodest: item & ijs auxiliatur, qui non modo a cane rabido demorsi sunt; sed etiam ab omnibus alijs animalibus icti, quae uenenum ei aculantur. Porro oleum, quod post eius stillatitiam aquam ab organo emanare solet, carcinoma-
ta, sinus, aliaque ulcera, quae Graecis cacoethe dicuntur, etiam ualentius sanat. Bubulum deinde sterco-
coris (ut idem Galenus citato loco scriptum reliquit) exieccantis, attrahentisque; & ipsam est facultatis, ut palam facit, dum apium uersumque morsus iuuat. Atque haec ut a proprietate substantiae totius iuuentur, fieri potest. Ceterum humidum illud uere collectum, cum boues herbas depascuntur, impositum rusticorum phlegmonas discuit, & aqua intercute laborantes iuuat. Scire tamen oportet, omnia id genus medicamenta duris agrestium hominum corporibus aptari, nempe fossorum, & messorum, & qui opus obeunt adeo ualidum. Quae & ad eorum scirrhosos tumores aceto in cataplas-
matis formam composita illinuntur. Caprinum praeterea digerentis, & acris est facultatis, adeo ut induratis scirrhorum in modum tumoribus congruat, nec tantum lienis, ad quos creberrime medici non pauci huiusmodi sterco-
coris applicant; sed etiam aliarum partium. Siquidem ego (inquit Galenus) eo usus sum ad genu tumorem habens inueteratum, & aegre solubilem, iusso fieri cataplasmate ex farina hordeacea per oxycratum, indito uidelicet hoc sterco-
coris, & mirifice homo ille fuit adiutus. Erat autem rusticus, in quo id factum est. Et iam etiam alius rusticus, cum sic usus esset, non tantum in genu; sed etiam alijs in partibus ad tumores similes, perinde adiutus est. Nam acrius est medicamentum, quam ut mulieres urbanas, aut pueros, aut omnino qui molli sunt carne, sanare possit. Quin & ad aquam intercutem, & ad splenicis uarie caprino stercore utimur. Sed &ustum tenuiorum quidem partium, uerum haud manifeste redditur acrius. Quamobrem sane ad alopecias congruit, & omnia adeo quae extergentia medicamenta desiderant, ut lepras, psoras, lichenas, & hoc genus alia. Miscetur & digerentibus cataplasmatibus, qualia sunt quae accommodantur ad parotidas, & bubonas diuturniores. Est enim uis eius cuiusque; etiam uesti, absterforia, & digerens, nec eam paruum habet digerendi potentiam. Nam medicus quispiam ex ijs, qui in agris, & uicis medicinam exercent, utebatur eo ex aceto ad uiperarum morsus, & multo sane etiam magis aliarum bestiarum, ac profecto ex ijs complures seruauit. Et hic ipse quoque medicus arquatibus potandas ipsas & πρὸς τοὺς, hoc est, pilulas caprinas ex uino praebuit, & ad profluuium muliebri cum thure apposuit. Quae omnia sane optimus medicus ignorare non debet. ca-
terum

10

20

30

40

50

terum

teriam potiora eligere potissimum ad urbanos, & honoratos, alicuiusq; existimationis viros: in quibus equidem ego tali nunquam sum usus medicamine, cum multo meliorum suppeteret copia. Attamen existit nonnunquam talium usus, aut in itinere, aut in uenatione, aut rusticatione, cum scilicet meliorum nihil adsuerit, aut homo rusticus perinde fuerit carnis duræ, ac asinus. Nam eiusmodi multos in agris reperias dignos, qui bibant Syrachos. Cæterum è canibus ossa comedentibus stercus, præterquam quòd cæteris tum præstantius, tum candidius habeatur, fistula gutturi insufflatum anginam curat: sicuti & dysenteriam ex lacte caprino haustū, in quo prius igniti calculi fuerint extincti, aut ignitū ferrum, quod Græci σέμωμοι uocant. Quinetiam periodicus, circularisue fugat febres, si cochlearis mensura in accessu ex uino præbeatur bibendum inficis patiente. Prodest & malignis ulceribus inspersum, uel emplastris ad id facientibus commistum. Pollet etiam suis uiribus Lupinum: idcirco id magnis laudibus extulit Galenus citato loco, sic inquit. Lupinum stercus quidam colicis potandum dabat, non tantum in ipsis paroxysmis; sed etiam in interuallis, si quidem phlegmone uacarent. Quorum ego quosdam uidi non amplius hoc affectu correptos, & correptos non amplius id grauiter passos, sed nec post paucum temporis. Accipiebat autem ille albius potius luporū stercus, quale ubi ossa cederint, solent excernere. Verum illud etiam in eo mirabar, quòd uel suspensum euidenter sepe numero inuisset. Itaq; hic stercus capiebat, quòd non decidisset in terram: id quòd non erat inuentu difficile. Ea enim est luporum natura, quæ canum, ut suspensio altero posteriorum crurum, & meiant, & cacant in eminenti quopiā loco ex terra. Itaq; in spinis sæpe æstate stercus lupinum reperitur, & fruticibus, uepribus, herbisq; procerioribus. Inuenitur porro in stercore illorum & nonnihil osium deuorati animalis, quòd ut effugit commansionem, ita & concoctio nem: quòd & ipsum contundens, ac conterens, bibendum præbuit colicis: ac si homo esset puritatis amans, miscebat & salis quippiam, aut piperis, aut quippiam eiusmodi. Vt plurimum autem ex uino albo consistentiæ tenuis bibendum præbebat: interim uerò etiam ex aqua. Hoc ergo stercoris, quòd patientibus ilibus applicandum esset, iubebat suspendi uinculo confecto ex lana non cuiuslibet ouis, uerum multo præstabat eam esse ouis à lupo laniata, unde quòd ad hunc usum accommodaretur, esset conficiendum. Quòd si talis non adesset lana, ex pelle ceruina, & lorum quòd cingeret ista, & in quo stercus contineretur, parari præcipiebat. At nos ollulam ad magnitudinem maximæ fabæ confecimus, quam experiundi gratia indito stercore quibusdam suspendimus, nec potuimus non mirari, eum plurimos ipsorum uide remus adiutos: cæterum ad ollulam duas ceu aures affiximus, per quas lorum transmitti posset. Quòd autem ciconiæ finum comitales inuenit, planè refellit Galenus, asserens eos esse redarguendos, qui talia scripserunt. De ouillo, columbino, gallinaceo, murino, & crocodilino, eum satis superq; differuerit Dioscorides, nec plura à Galeno, & alijs descripta repererim, quæ medicinæ magis competere possunt, non est quid amplius addendum existimem. Veruntanè animaduertendum est, quòd, quemadmodum etiam de animalium fellibus diximus, stercora ipsa inter se plurimum differunt temperamenti, & uelut animalis ratione. Quippe quòd alterum sit altero plus, minusue calidum, pro animalium diuersorum generum temperie, aut pro alimentorum temperamento in eiusdem speciei animalibus. Quòd Græcè ἀπόωατος, Latine Stercus & finum uocatur: Arabice, Hebel, Zebel, aut Bbar haian: Italice, Sterco: Germanicè, Drecken: Hispanicè, Estiercol: Gallicè, Fiente.

Canini sterco-
ris uires.

Lupini sterc.
uires ex Gal.

Ciconiæ ster-
cus.

Nomina.

Ούρον.

VRINA.

CAP. LXXIIII.

HV MANAM vrinam suam cuique bibere, contra uiperæ morsus, ac uenena, incipientemque aquam inter cutem proderit: scorpionis, uiperæ marinorum, draconisque morsus, ea conuenientissimè fouentur. Canina ad perfundendos canis morsus idonea est: pruritus, & lepras nitro addito expurgat. Sed uetus ulcera capitis manantia, furfures, psoras, & feruidas eruptiones, multo magis abstergit: nomas, & præcipuè genitalium, cohibet: auribus infusa manans pus supprimit: decoctaque in calyce mali punici, earum uermiculos abigit. Pueri impubis resorpta urina, orthopnoicis auxiliatur: decocta in æreo uase cum melle emendat cicatrices, argema, caliginesque. ex ea, & cupro idoneum auri ferrumen conficiunt. Quòd in urina subsidit, illitu ignem sacrum mitigat: feruefactum cum cyprino, inditumque, vuluæ dolores mulcet, strangulatus leuat, genas deterget, oculorum cicatrices expurgat. Taurina si cum myrra instilletur, aurium dolores lenit. Aprina uiribus eisdem prædita est: priuatim comminuit uesicæ calculos, & potu expellit. Caprina ad aquam quæ cutem subijit, cum nardi spica quotidie binis cyathis cum aqua bibitur, vrinamque per aluum extrahit: aurium doloribus instillata medetur. Asinina traditur renum vitijs mederi. Lyncis vrinam, quam lyncurium appellant, simulac excernitur, glaciari coiræue in calculi duritiam, uulgo creditum est. quare quòd de ea proditum est, uanum esse conuincitur. Est enim quòd à nonnullis uocatur succinum pterygophoron, ideo dictum, quòd pennas ad se alliciat. Id potum ex aqua stomacho, aluoque fluxione laboranti conuenit.

VRINAE omnes quidem, ut scriptis tradidit Galenus lib. x. simplicium medicamentorum, facultate sunt calidæ: sed plus tamen animalium calidorum, minus autem frigidorum. At urina hominis omnium propè aliarum vrinarum est imbecillima, exceptis porcis domesticis, quibus exempti sunt testes. Nam illorum similis est totius corporis temperatura temperici hominum, & urina similiter debilis. Verum montanorum aprorum ualida est, ut etiam ex odore apparet, qui utiq; acerrimus est. Hac utuntur Hetrusci ad puerorum uermes, oleum suo in utriculo uirinæ admiscentes, et in fumo tandiu suspendentes, donec crassecat ad mellis spissitudinem: deinde illud diligenter asseruat, eoq; puerorum nares, tempora, & umbilicum inungunt magno sanè successu: nam & ego sæpe periculum feci. Sed

Vrinarū facultates ex Gal.

Vrina aprī.

x
quantis

Vrinae medici
nas cōtemplit
Galenus.

Chryfocolla
factitia.

Vana de lyn-
curio opinio.

Encelij opi-
nio uana.

Saluae vires
ex Galeno.

Nomina.

quauis Dioscorides complurium urinarum vires descripserit, ut quas uarijs, ac diuersis morbis utiles esse existima-
uerit; Galenus tamen urinarum medicamenta parumpendisse uidetur. Quippe qui crediderit (quemadmodum & de
sanguinibus differens inquit) cum parata reperiantur ualentiora medicamenta, ac experimento comprobata, ijs prae-
cipue morbis congruentia, quibus urinam conferre nonnulli autimant, earum medicinas ad curiosos superfusiososq;
spectare magis, quam ad peritos medicos, qui haec nauoseosa, incertaq; remedia nunquam probatis, expertisq; prae-
ponunt. Quod autem puerorum urina aegre spirantibus conferat (ut Dioscorides auctor est) minime probat Galenus,
cum loco citato inquit. Urinam pueri orthopnoeae uocat & gratia ebibere necessarium non est, cum sint & alia medi-
camenta, quae huic medeantur affectui. Quin cum bibisset quidam, affectu liberatus non est, ut non eximium quid prae-
ter alia possideat. Chryfocolla conficiendae rationem, quam fieri ex puerorum urina prodidit Dioscorides, quamq;
seplastarij, & aurifices uulgo Borrace nominant, duobus in locis scriptam reliquit Galenus lib. 1x. simplicium me-
dicamentorum, ubi de ea speciatim egit, & lib. x. corundem de urinis differens. Et quauis (ut libro quinto dicitur)
legitima, probataq; chryfocolla fossitia habeatur; sit tamen artificio ex pueri urina in ardentissimis solis caloribus ae-
reo mortario, atq; etiam pistillo aereo tandiu circumacta, donec mellis spissitudinē assequatur. Praefertur, quae hoc mo-
do parata sit, ad contumacia ulcera sananda, exedentiaq; coercenda. Illud profecto uanum, ac fabulosum esse mani-
festè deprehenditur (ut hic Dioscorides scribit, & nos cum secuti superiori libro in succini mentione ostendimus) quod
urina lyncis, simulac excernitur, duretur, coeātue in lapidem illum, quem Lyncurium uocant. Quippe quod is inter
succini genera ab omnibus fide dignis auctoribus recensetur, quod suae proprietate naturae pennas ad se trahat, quae-
admodum & cetera succini genera paleas, fistucas, ac leuissima quaeq; allicunt. Quantum uero à legitimo lyncurio
uulgaris ille lapillus differat, qui officinis lapis lyncis appellatur, & cuius est usus apud seplastarios, & medicos, qui
simplicium medicamentorum scientiam negligunt, ij dijudicent, qui simplicium historias, & facultates optime norunt.
Quandoquidem is, quem pro fabuloso lapide lyncis uendunt impostores, lyncurium succini genus haudquaquam est,
nec alius quouis lapis ei uiribus respondens, nec si quidem urinam cieat, & renum, uescicæq; calculos comminuat, ut se-
plastarij, & medicorum uulgo opinatur: qui parum Dioscoridis, aliorumq; in re medica bonorum auctorum fa-
miliaritatem curant. Ceterum hinc satis constare arbitror, Christophorum Encelium (pace uiri alioquin docti di-
xerim) planè hallucinari, quod lib. III. cap. xxvii. de re metallica, poetarum fortasse, & aliorum quorundam
fabulis addictus magis, quam ueris probatissimorum auctorum testimonijs, probare contendat, Lyncurium ex uri-
na lyncis coalescere, atq; ex maris urina fuluum fieri, ex foeminae uero urina album. Hanc autem opinionem suam ex
eo comprobare uidetur, quod aliquando in uescica apri, itemq; suis domesticis lapillos inuenerit. Ex quo postea colligi-
git, mirum non esse, quod lyncis quoque urina in lapillos concreseat. Sed quam leuis & infirma sit haec ratiocinatio,
ut comprobet quod contendit, quamq; uana sit opinio haec, eorum sit iudicium, qui magnis laboribus, multis studijs,
summaque diligentia rerum simplicium peritiam sunt assecuti. Atque haecenus de urinis, & lyncurio. Restat
modo, ut etiam de Salua aliquid in medium afferamus. Itaq; cum eius non meminerit his libris Dioscorides, positq;
nonnullis humani corporis morbis opitulari, ea de eius uiribus, & facultatibus hic refram, quae à Galeno libro xi.
simplic. medicam. memoriae produntur his uerbis. Sielon, siue sialon, siue ptyelon appellare libet, nihil interest.
Verum id sciendum est, uim eius esse differentem, tum in animalium speciebus, tum in eorum unoquoque sano, aut
aegroti, ieiuno aut sitibundo, aut cibo potuque sumpto. Et enim ut urina, & bilis, & sudor; sic etiam salua sum-
pto quidem cibo imbecilla est: ualida & acris eorum, qui ingenti aut inedia, aut siti premuntur. In medio utriusque
est eorum, qui probe concoxere quidem, nondum tamen cibum potumue ingesserunt. Hac ergo salua nutrices pue-
rorum lichenas curant, paruorum uidelicet digitum rigantes, ac deinde cutem affectam conficantes. Idq; faciunt
subinde, tanto scilicet interuallo, dum saluae vires in lichene perdurent, ac nondum sint extinctae. Sed & triticum
mandentes rustici non pauci furunculis imponunt. Nam celeriter eos & digerit, & concoquit: cum si macerarent
aqua, non aequè prodesset. Ex quo liquet, saluam ipsam auxilij robur adferre. Atq; corporibus mollibus, & puero-
rum, panem, non triticum imponunt ore commansum. Porro omnia sic commansa digerunt, & sugillata, ceteraque
ecchymomata, maxime ubi panis simul cum pauco radicle fuerit commansus. Porro tota substantia uel maxime ad-
uersa est salua bestijs hominem interficientibus, cui alicubi etiam Nicander poeta refert. Pollicitus autem mihi quidam
incantationem sese ostensurum, quae scorpium interficeret: ubi illam semel dixisset, in scorpium expuit: inde rursum
eam obmurmurans iterum scorpium conspuit: ac ubi tertio dixisset, atq; expuisset, mortuus est scorpium. At postea
ego absq; incantatione à sola salua morientem uidi scorpium, idq; celeriter passum à salua esurientium, aut sitienu-
tium: tardè autem ab illis, qui cibo, potuq; fuerant impleti: in alijs autem proportione. Quod ὄρεον Graecis, La-
tinis, Vrina, & Lotium nominatur: Arabibus, Baul: Italis, orina. Quod uero σιελον, σιαλον, & πτυελον Grae-
cè, Salua Latine, pariter & Italicè uocatur: Arabicè, Busach, Bezach, & Lhab.

MEL.

CAP. LXXV.

PRINCIPEM locum obtinet mel, quod Atticae regionis est, praecipue ex Hymetto, mox Cy-
cladibus insulis, & à Sicilia, cognomine hyblaum. Magis probatur dulcius & acre, odoratius, sub-
flauum, nec humectum, graue, & minime fluxum, quod ob sequacem lentitiam non facile abrum-
pitur, tractumque refilit in digitos. Mel abstergendi uim habet: ora uenarum aperit, humores
euocat. qua ratione in fordida ulcera, sinusque, commodissime infunditur. Decoctum, atque im-
positum, abscedentem carnem glutinat: medetur impetigini coctum cum liquido alumine, & illi-
tum: item aurium sonitui, & dolori cum fossili sale trito, tepidum instillatur: lendes, & scæda capi-
tis

tis animalia illitum necat: nudam glandem recutitis operit, præsertim quæ circuncisione aperta nõ est, si melle præputium à balneo triginta diebus emolliatur: oculorum caliginem discutit: faucibus, tonsillis, anginae collutum, gargarizatum ue medetur: urinam ciet: auxiliatur tussi, & à serpente percussis: contra haustum meconium, cum rosaceo calidum assumitur: aduersus venena fungorum, & rabiosi canis morsus linctum, aut potum proficit. crudum tamen aluum inflat, tussim lacepsit, & ea de re despumati usus aptior est. Primatum tenet in mellis genere uernum, deinde æstiuum: hybernum uerò, utpote quod crassius constet, deterrimum reputatur, ceragini faciundæ idoneum. Quod in Sardinia gignitur mel, amarum est: quoniam apes inibi absinthio uescantur. quo uitia cutis in facie, & maculæ aptissimè perunguntur. Heraclia in Ponto quibusdam anni tēporibus, propria quorundam florum dote, mel conflatur: quod qui edere, mente abalienantur, ac sudore diffluunt. Remedio sunt esitata ruta, & salsamenta, aut epotum mulsum, resumpta, quoties uomitione rejiciuntur. Acre autem est, & olfactu sternutamenta mouet. Quod cum costo illitum, sceminarum cutem emédât, & cum sale sugillationes rapit. Est & aliud concreti mellis genus, quod saccharon nominatur. In India uerò, & felici Arabia in arundinibus inuenitur. salis modo coactum est, dentibus, ut sal, fragile: aluo idoneum, & stomacho utile, si aqua dilutum bibatur: vexata uescicæ, renibusque auxiliatur. Illitum ea discutit, quæ tenebras oculorum pupillis offundunt.

MEL, quod apes colligunt, omnibusq; uulgarissimum est (auctore Galeno lib. III. de alimentorum facultatibus) oritur in plantarum folijs: earumq; neq; succus, neq; fructus, neq; pars, ullo pacto dici potest, sed eiusdem cum rore generis est: non tamen assidue, nec copiose, ut ille, prouenit: reperiturq; est aliquando æstate super arborū, ac fruticum, herbarumq; folijs mel quàm plurimum, adeo ut agricolæ uelut ludentes canerent, Iupiter melle pluit. Cui subscribens Plinius lib. XI. cap. XII. sic inquit. Mel ex aëre uenit, & maxime siderum exortu, sitq; præcipue ipso 40 srio explendente, nec omnino prius uergiliarum exortu subluentis temporibus. Itaq; cum prima aurora arborum folia melle rosida inueniuntur. At si qui matutino sub die fuere, unctas liquore uestes, capillumq; concretum sentiunt. Siue ille est cæli sudor, siue quædam siderum salina, siue purgantis se aëris succus, utinam esset & purus, ac liquidus, & suæ naturæ, qualis desluit primò. Nunc uerò è tanta cadens altitudine, multumq; diu uenit sordescens, & obuioterræ halitu infectus. Præterea à fronde, ac pabulis potus, & in uterculos congestus apium: ore enim uomunt. Ad hæc succo florum corruptus, & alueis maceratus, totiesq; mutatus: magnam tamen cælestis naturæ uoluptatem affert. Ibi optimus semper, ubi optimorum doliolis florum conditur. Atticæ regionis hic, & Siculæ Hymetto, & Hybla ab locis, mox Calydna insula. Hactenus de melle Plinius citato loco. Veram enim uero (ut idem auctor est libro XI. cap. XIII.) mel, quod in Creta Carina monte colligitur, muscæ non attingunt, nec eo in monte eadem usquam 50 reperiuntur. Porro uenenatum mel, quod in Heraclia Ponti prouenit, cuius hic meminit Dioscorides, Plinius quoque recensuit libro antè citato, cap. XIII. Subiunxitq; & alterum eodem in Ponto gigni gente Sannorum, quod ab insania, quam gignit, Menomenon uocant. Id existimatur contrahi flore rhododendri, quo scatent syluæ. Habentur præterea & alia mellis genera, quæ rosida non sunt, sed ex plantis nascuntur, ut illud, quod ex anacardijs siue 60 re Arabes scribunt, & inter Græcos Strabo Geographicorum libro XV. ex arborum siliquis, quas arbores proferrunt, denorum digitorum longitudine, mellis plenas, quod qui ederint, non facile euadant. Quinetiam refert Pomponius Mella tertio de situ orbis, tam pinguis alicubi, & tam seracis soli Indian esse, ut in eo mella ex arborum frondibus defluat. Exprimitur etiãnum è uulgaribus siliquis, quæ Græcis κερύτιον dicuntur, quo tam Indi, quàm qui Troglodyticam Arabian incolunt, gingiberis radices recentes uiridesq; asseruant, ac etiãnum myrobalana omne genus. Quod facile conijcitur ex ijs, quæ ex Alexandria Aegypti Venetias quotannis comportantur. Ceterum non desunt inter recentiores medicos, qui disputent, an Saccharum, quod sub mellis genere scripserunt ueteres, præsertim 70 Dioscorides, & Galenus in India, & felici Arabia nasci, idem cum nostrate Saccharo dici possit. Et quãuis plerique reperiuntur, qui dubio procul existiment, ac pro certo asserunt, communis usus saccharum, & quod ab antiquis describitur,

Mellis consideratio.

Mel Heraclioticum.

Mellis genera non rosida.

Sacchari consideratio.

Manardi, &
Fuch. opinio
reprobata.

Antiquorum
saccharum.

Factitij saccha-
ri inuentio.

Aliquorum
lapius.

scribitur, unum & idem esse, quod ex eadem proueniant planta; tamen Manardus Ferrariensis, & Leonardus Fuchsius ipsum secutus, maximam inter ea ponunt differentiam, omnino opinantes in alio arundinum genere concreuisse antiquorum saccharum, de quo inter mellis genera scripsere Dioscorides, & Galenus: concrescereq; ad hanc diem usq; ex caelesti rore, quemadmodum & id, quod mannam uocamus: non autem in ijs arundinibus, e quibus in aqua decoctis huiusce etatis saccharum in Medera, Sicilia, Creta, Rhodo, & Cypro insulis, ac etiam in Aegypto exprimitur. Qua in re eos uiros alioqui doctissimos, plane hallucinatos crediderim, quod nullo, ut puto, auctorum probatorum testimonio ducti sibi persuaferint, mannae in modum ex rore concrescere antiquorum saccharum solis ardore super harundinum folia tam in India, quam in felici Arabia. Quippe quod nusquam repererim scripsisse Dioscoridem, Galenum, nec ueterum, uel recentiorum quenquam, concrescere saccharum in arundinum folijs ex rore solis seruore concreto, siue potius exiccato, quemadmodum in quibusdam arborum frondibus manna per se concreuit. Quo fit, ut mihi resellenda uideatur eorum sententia. Nam si uerum illud esset, ut ipsi imaginantur, non modo non est credendum, sed ne cogitandum quidem, Dioscoridem, qui diligentissime simplicium medicamentorum historias literis, memoriaq; mandauit, silentio praeterisse tam pulchrum, & admirabile, scituq; dignum naturae opus in saccharo consiciendo. Nec minus id reticisset Galenus naturae operum maximus indagator, quemadmodum nec reticuit lib. III. de alimentorum facultatibus, aeri mellis historiam, quod nos mannam uocamus, quodq; sua etate in monte Libano, alijsq; locis super arborum frondes repertum scribit. Quamobrem magis ueritati consonum uidetur, ut dicamus, nil aliud ueteribus saccharum extitisse, quam nostratis sacchari arundinum lacryma, seu liquor, qui nimia succi copia aperto in latere calamo, perinde ac gummi, exterius concreuerit. Huic nostrae opinioni subscribit Plinius lib. XII. cap. VIII. sic inquit. Saccharon & Arabia fert, sed laudatius India. Est autem mel in arundinibus collectum gummi modo, candidum, dentibus fragile, amplissimum nucis auellanae magnitudine. haec Plinius. Ex quibus facile cognosci potest, quod non ex rore, ut mannae euenit, coalesceret antiquorum saccharum super arundinum folia, sed quod fractis calamis earum internodijs cohereret collacrymans, e quibus uulgare nostrum conficitur. Quandoquidem hoc modo resinae gummaeque omnes scisso sui arboris cortice emanant. Alia praeterea huc accedit ratio, quae (ut equidem arbitror) Manardi, ac Fuchsij sententiae prorsus aduersatur. Nam quemadmodum in Apulia, & Calabria manna a sole tacta, dum arborum inhaeret folijs, paruo temporis interuallo in auram euanescit (ut libro primo diximus in mannae mentione) eadem sane ratione id saccharo euenisset, si ex rore (ut ipsi contendunt) concresceret. Siquidem a sole tactum, rarefactumq; facile disiliisset in auram, nec gummi modo concreuisset. Eoq; magis, quod nusquam legerim in Dioscoride, nec Galeno saccharum e folijs arundinum colligi, sed in ipsis calamis concretum reperiri. Quod etiam testatur Strabo libro XV. Geographiae, ubi aperte scribit, in India arundinem mel sine apibus gignere: non autem quod ex rore in arundine fiat, ut quidam peruicax, ignarusque medicus mecum contendere, atque etiam, ut suam mordicus teneret opinionem, Strabonis codicem corrumpere non est ueritus. Praeterea cum memoriae prodiderint Dioscorides, Galenus, & Plinius, antiquorum saccharum durum esse, salis modo coactum, album, dentibus fragile, ex his coniectare licet, e rore saccharum nequaquam fieri. Quippe quoniam manna, quae eodem modo e rore concreuit, sal minime refert, nec dentibus fragilis deprehenditur, sed potius mandentibus tenax, & cereae modo lentescens. Quare crediderim antiquis saccharum fuisse tenuiorem, ac praestantiorum illius partem in arundinum sacchariferarum medulla, quae per internodiorum fissuras exiens solis calore concreuerat, ut & saccharum nostrum calore ignis arte concreuit, & addensatur. Quod cum accuratissime perpenderit homines, liquorisq; praestantiam agnouissent, a natura edocti hoc arte se facturos existimauerunt. Neque id incassum attentasse uidentur. quandoquidem sacchari integros calamos assumentes, minutimq; incidentes, ignis calore tandiu decoxerunt, donec uniuersus liquor, absumpta igni aqua, diu efferuescens in saccharum salis modo in uasis fundo concreuerit. Verum etsi sacchari arte facti nihil meminerint Dioscorides, & Galenus; non desunt tamen qui dicant, hoc etiam ante eos factum esse, Solini auctoritate freti, qui in Indiae palustribus arundinem ita crassam progigni ait, ut fissis internodijs lembi uice uectitet nauigantes, e cuius radicibus dulcem etiam exprimunt humorem ad mellis suauitatem. At qui liquorem hunc, qui ex harum cannarum radicibus elicatur, saccharum nostri usus fuisse existimant, procul dubio falluntur. quod Indi non modo ex decoctis cannarum; sed aliarum quoque arborum radicibus sibi potus parent, cum illius caeli & soli clementia frequentissime sint plantarum radices, quae mellea dulcedine imbuuntur, ut Strabo testis est loco nuper citato, ubi sic inquit. Nullus annus in India inuenitur utroque tempore sine pluuia. Quapropter contingit annum feracem esse, cum semper terra sit foecunda: fructus autem arboreos multos gigni, arborumque radices, praesertim magnarum arundinum, & natura, & decoctione dulces esse, aqua a solibus tepesacta, tam caelesti, quam fluuiali. Adeo quod ea, quae apud alios & fructuum, & succorum maturitas dicitur, apud illos concoctio est: quae tantum ad dulcedinem operatur, quantum ea, quae per ignem fit. Sententiae nostrae Lucanus quoque suffragatur, illud explicans hoc carmine.

Quiq; bibunt tenera dulces ab arundine succos.

Quinetiam Marcus Varro, qui eodem fere tempore claruit, his tribus uersibus attestatur, dum inquit.

Indica non magna nimis arbore crescit arundo,

Illius & lentis premitur radicibus humor,

Dulcia cui nequeant succo contendere mella.

Ex ijs palam est, hos omnes de factitij Indorum poitionibus, quae ijs uini loco sunt, fuisse locutos: non autem quod ex illis cannarum radicibus saccharum aliquod pararetur. Quandoquidem & nos e glycyrrhizae radicibus, quin & e decoctis, presisq; siliquis, sicut & alij e dactylis, dulces elicimus succos ad uarij usus potationes. quemadmodum & occidentales

10

20

30

40

50

occidentales Indi e pluribus dulcibus arborum fructibus suos sibi parant potus. Sed non ob id dicendum hos liquores, quod mellis dulcedinem præstet, esse mel, neq; saccharum. Nec mirum sanè si Indicæ arundines radicibus dulcissimè præbeant succum nõ modò illæ magnæ; sed etiam quæ ibi nascuntur nostris fortasse non multò grandiores: cum etiam nostrates recentis mansæ quadantenus ori dulces sentiantur. Quod autè minores arundines in India radicibus dulces præbeant potus, superioribus carminibus explicauit abundè Marcus Varro: cui nõ magna nimis est arbor. In hoc tamen à Solino dissentit: cui arundines, quarum meminit, uulsiissimæ sunt proceritatis. Hinc ergo corũ sententia explodèda uidetur, qui credunt ex illarum magnarum arundinum radicibus, saccharum nostro similis factitasse Indos, quod non quidem saccharum, sed dulces inde potus uini loco sibi conficiant. Sed ut suam opinionem auctoritatibus fulciret Manardus Ferrariensis, utq; lucidius comprobaret antiquorum saccharum, perinde ac mannã, ex rore fieri, lib. I X. epist. V. Auicennam etiam admittit, quem tamen aliàs ubiq; reiecit, ac reprobauit, asserens, quod cum ipse huius fuerit sententiæ, ultimo capite libri secundi antiquorum saccharum mannã uocauit, cum inquit. Zuecharũ albusar est manna cadens super albusar, & est sicut frusta salis. At nos, qui huic opinioni minime ad stipulamur, dicimus Albusar, siue Albasser (ut Bellunenensis castigauit) nullo pacto Arabica lingua arundinem significare, sed aliam Aegypti, & Arabiæ arborem, sic ab eius loci indigenis appellatam: quandoquidem Arabes (ut testatur Serapio) arundinem casab dicunt. Quod manifestè declarat zuecharum albasser apud Auicennam huiusce arboris esse mannã, uel gummi, non autem Græcorum saccharum in calamis concretum. Illud insuper nostram comprobat sententiam, quod eodem loco addidit Auicenna, sic inquit. Et in zuecharo quidem albusar est cum abstersione pauca, stipticitas, & amaritudo. Siquidem austeritatis, & amaritudinis, quæ in antiquorum saccharo fuerint, nusquam meminere Dioscorides, & Galenus: nec item quod conferreret id pulmõni, & aquæ intercuti, ut paulò infrã uoluit Auicenna. Qui eisi dixerit deinde zuecharum hoc oculorum morbis, pariterq; renum, & uesicæ utrius auxiliari: non tamen ob hoc dici potest, zuecharum albasser esse antiquorum saccharum. Sed rectè quidem contra Manardi sententiam, Auicennæ testimonio (cui & ipse hoc in loco Auicennæ auctoritate nitatur) probari potest, quod antiquorum saccharum gummi modo collacrymans in arundinibus concreceret, nõ autem ex rore. Quippe quod is de zuecharo agens loco nuper citato, ubiq; antiquorum saccharum recensens, inquit. Assumptũ sicut gummi ab arundine abstergit oculum. Quibus palàm fit, antiquorum saccharum, perinde ac gummi, ab interiori medulla exterius emanasse, ubiq; postmodum solis ardoribus concreuisse. Verum enim uero quod albasser apud Arabes sui generis arbor sit, & ab arundine maxime differat, & quod eius zuecharum, quantum ab Auicenna manna dicatur, quod fortasse granulis concreseat mannæ similibus, ex rore haudquaquam fiat, sed gummi modo ab arbore destillet, manifestè ostendit Serapio capite de saccharo his uerbis. Albasser habet lata folia, & habet zuecharum, quod egreditur ab oculis ramorum suorum, & à locis foliorum eius, & colligunt de eo homines rem conuenientem, & in zuecharo eius est amaritudo, & egrediuntur ab hac planta mala quædam, sicut testiculi camelorum, e quibus liquor quidam emanat adurens, stipticq; facultatis, ad cauteria peridoneus. Et lignum quidem Albasser est leue, crassum, rectum, pulchrumq; & ideo assimilauerunt cantilenarij in cantilenis suis brachia, & crura dominarum ligno eius. hæc Serapio. Ex quibus facile et Manardum, & Fuchsiũ, uiros alioqui doctissimos, hæc in re hallucinatos putauerim. Ceterum Fuchsius, ut probaret antiquorum saccharum e rosido cæli succo in calamis concrecere, utq; illud à nostrate diuersum ostenderet, dicit, quod cum nostri usus saccharum, perinde ac mel, calidum reperiatur, sitimq; facile concitet, antiquorum saccharum esse non potest, eo quod Galenus suæ ætatis saccharum id efficere non prodiderit. Cuius tamen sententia (pace sua dixerim) experimento minime respondet: à quo non discedens Galenus lib. VII. simpl. medic. de saccharo ita scribit. Sacchar, quod ex India, atq; felici Arabia conuehitur, in calamis, ut aiunt, concrecit, et ipsum mellis est species: minus certè nostrate dulce, sed ad similes ei uires obtinens, quod ad abstergendum, desiccandum, & digerendum attinet. Porro quatenus nec inimicum stomacho est, ceu nostras, nec sitim afferens, eatenus ab illo substantia differt. Quibus Galeni uerbis clarum est, quod cum saccharum melle minus sit dulce, minus etiam calidum sit necesse est. Eaq; propter asserit Galenus, saccharum non perinde ac mel, sitim excitare: non tamen quod nulla ab eo sitis excitetur, uti Fuchsius interpretari uidetur. Quinetiam idem Galenus lib. VII. cap. IIII. methodi medendi, saccharũ inter ea connumerat, quæ febricitantibus exhiberi possunt. His igitur rationibus, & auctoritatibus adductus sum, ut certò crediderim, antiquorum saccharum ab iisdem arundinibus emanare, à quibus uulgare nostrum exprimitur: sed hanc tantum inter se differentiam esse, quod à natura factum sit nostrate factitio longe tenuius. Ideoq; Auicenna: Zuecharum (inquit) tabarzed frigidius est, & subtilius. Hoc laudibus extulit Paulus, & post ipsam Auicenna Archigenis auctoritate Sal Indum ipsum appellans, ad linguæ scabritiem, ariditatemq; in acutissimis febribus. Sed eo nos hac ætate caremus, quod amplius non afferatur. quanquam ego non ita pridem à uiris fide dignis accepi, qui diui Thomæ insulam, itemq; Mederam lustrarunt, adhuc ijs in locis saccharum inueniri in arundinibus sacchariferis concretum (illi non dissimile, quod arte fit, & candidum cognominatur) postquam ab illis sponte emanarit gummi modo. Quod autem adferri desierit, non aliud in causa esse existimamus, quam quod hodie paucum admodum proueniat. Siquidem Dioscoridis, et Galeni tempore, quo ad eos copiosum conuehebatur, cum adhuc non innotuisset exprimendi ratio, necesse quidem erat, ut arundines sacchari liquore prægnantes, cum annis compluribus adoleuissent, & salcem nunquam expertæ essent, per se liquorem exudarent, ueluti innumeris arboribus gummi, & resinæ emanant. Proinde non mirum, si eius à natura facti antiquis fuerit ubertas. Sed postquam lucri dulcedo, fulgentisq; auri sitis docuit homines artem modumq; quo saccharum concisis, decoctis, pressisq; arundinibus copiosius elicerent, factum est, ut Indi quotannis uniuersos inciderint calamos, ac iterum quotannis seuerint. Hinc igitur euenit, ut nullis remanentibus, quæ saccharo plurium annorũ ætate turgeant, naturæ impedita sit operatio, deperditũq; hac de causa sit antiquorũ saccharũ. Cuius uice eo recentiores utuntur, quod officinæ candidum cognominant, arte factum, pellucidum, salis

Manardi ratio infirma.

Albasser quid ex Serapio.

Fuchsi opinio reprobata.

Sal Indum.

fofilitij modo, dentibusq; fragile, ut antiquorum faccharum undequaq; referat. Competit perinde ac illud, scabritiei linguae, pectorisq; asperitatibus. Verum ad haec id praestantius est, quod in fictilibus, ubi uiolaceum Iulapium asseruatur, estate concreuit: eo quod uiolarum diluti facultate humectet, leniatq; magis. Quod Graecis μέλι, Latini Mel appellatur: Arabibus, Haël, seu Hassel: Italis, Mele: Germanis, Honig: Hispanis, Miel: Gallis, Myel.

Nomina.

Quod autem Graecè σάκχαρον, Latine quoq; Saccharum dicitur: Arabicè, Zuchar: Italicè, Zucchero: Germanicè, Zucker; Hispanicè, Azucar: Gallicè, Succre.

Κηρός. CERA.

CAP. LXXVI.

CERA optima est subfulua, subpinguis, pura, odorata, & halitum quadantenus melleum referens, natione Pontica, aut Cretica. Secundum locum obtinet candicans, & suapte natura pinguis. 10

Candida fit hoc modo. Ex ea radunt album, syncerumque, atque transfundunt in uas, quod satis habeat marinæ ex alto petita, inperfoque nitri momento, decoquunt: cumque iterum, tertioque inferbuit, separatam uas refrigerant, ac ceræ pastillum eximunt, deterfa forde, siqua fortè adhæsit: tū denuo indita noua maris aqua feruet, uti retulimus: & uase dempto ex igne, fundum ollulae nouæ aqua frigida madefactum, in ceram summam suspensa manu intingunt, quod celerius concresecat, & quàm minima portio extrahatur. Suscepto primo ceræ orbiculo, iterum uasis imum aqua refrigeratum, tantisper in ceram immitti debet, dum tota excipiat. Orbiculi lino confuti, interuacante spatio suspenduntur, & interdiu continuo sub sole, noctu sub luna asperguntur, usque dum perfectè albescant. Verum si eximius ille candor desideretur, eadem factitari, & identidem recoqui operæpretium est. Nec desunt, qui pro marina, in muria quàm acerrima semel, aut iterum excoquant: dein laguncula tenui, rotunda, ansam habente extrahunt: postea orbiculos substrato affatim cespitè herbofo, infolant, donec candorem summum contraxerint. Præcipiunt hoc obeundum munus vere, cum sol remissa uehementia humorem pariat, ut non facilè liqueatur. Cera omnis mollit, calcacit, modicè explet corpora: datur in sorbitione dyfentericis. ac milij magnitudine decem grana ceræ hauſta, lac in nutricibus non patiuntur coagulari. 20

Cerae uires ex Galeno.

CERA, ut Galenus scriptis mandauit libro VII. simplicium medicamentorum, medio quodammodo tenet calfacientium, refrigerantium, humectantium, & desiccantium. Habet uerò quiddam etiam crassarum partium, atque emplasticum. quamobrem non modò exiccare; sed & per accidens humectare uideri fortassis poterit, per 30 spirationes uidelicet prohibens. Quapropter aliorum medicamentorum tum excalfacientium, tum refrigerantium materia est. Ipsa autem per se ex genere fuerit debiliter concoquentium: nec temen intrò in corpus assumpta, sed foris imposta. Siquidem paulum quiddam digerentis, calidaq; facultatis retinet, quæ plurima melli inerat.

Nomina.

Eius nomen Graecum κηρός: Latinum, cera: Arabicum, Hamaha: Italicum, cera: Germanicum, Vuachs: Hispanicum, Ciera: Gallicum, Ciere.

Πρόπολις. PROPOLIS.

CAP. LXXVII.

PROPOLIS eligi debet flaua, odorata, styracem referens, in uehementi ariditate mollis, & mastiches more ductilis. Magnopere calcacit, & euocat: aculeos, & omnia infixata corpori extrahit: in uetere tussu suffita proficit, impetigines admota tollit. Ea in alueariorum foribus, cerosæ naturæ inuenitur. 40

Propolis consideratio.

QUANQUAM, ut hic Dioscorides inquit, & Marcus Varro libro tertio de re rustica, Propolis ea est cerosa materia, quæ in aluearijs præ foribus reperitur, seu, ut apertius dicam, præ spiraculis, ubi intrandi, exeundiq; apibus patet aditus: tamen Plinius libro XI. cap. VII. ita scriptum reliquit. Prima fundamenta comoſin uocant periti, secunda pissoceron, tertia propolin. Inter coria, cerasq; magni ad medicamina usus. Comoſis crusta est prima, saporis amari. Pissoceros super eam uenit picantium modo, ceu dilutior. Ceræ initium, plerumque è mitiore frigoris, aut iniuriæ aditus obstruuntur: odore & ipsa etiamnum graui, ut qua plerique pro galbano utantur. Hu- 50

Propolis uires ex Gal.

ius etiam meminit Galenus libro VIII. simplicium medicamentorum, sic inquit. Propolis extergentis, non ita ualentis est facultatis, ceterum admodum ualenter attrahentis: est enim essentia tenui. Porrò excalfacit recessu secundo completo, aut certè tertio incipiente. Et ut idem quoque scribit libro III. de compositione medicamentorum secundum genera, Propolis ualentius attrahit, quàm cuiusuis generis resina. Quamobrem illis in neruorum uulneribus medendis propolin admiscet. Ceterum cum propolis, cera, & mel, de quibus hic differuit Dioscorides, medicamenta sunt omnia miro artificio ab apibus constata, non ab re his quoque addendam fore duximus Apum historiam. APES igitur (ut Plinius auctor est) sunt & rustica syluestresq; horridæ aspectu, multò iracundiores, sed opere ac labore praestantes. Sunt & urbanae, quarum duo genera. Optima breues uariaeq; & in rotunditatem compactiles. Deteriores longæ, & quibus similitudo uesparum, etiamnum deterrimæ ex ijs pilosæ. Apes odere foedos odores, proculq; fugiunt, sed & infectos. Itaq; unguenta redolentes infestant. Icientes pereunt: relicto enim aculco interiora dirumpunt. Quin & morbos suapte natura sentiunt. Index eorum tristitia torpens: 50

Apum consideratio.

etiam

et cum ante fores in teporem solis promotis alia cibos ministrant: cum defunctas progerunt, funerantiumque more comitantur exequias. Reges habent, pluresque inchoantur, ne desint. Postea ex his soboles cum adulta esse cepit, concordia suffragio deterrimos necant, ne distrabant agmina. Duo eorum genera: melior rufus, quam niger, uariisque. Omnibus forma semper egregia, et duplo quam ceteris maior: pennae breuiores, crura recta, ingressus celsior: in fronte macula quodam diademate candicans. Multum etiam nitore a uulgo differunt. Cum rex procedit, una est totum examen, circaque eum conglobatur, cingit, protegit, cerni non patitur. Reliquo tempore cum populus in labore est, ipse opera intus circuit, similis exhortanti, solus immunis. Circa eum satellites quidam, lictoresque assidui custodes auctoritatis. Procedit foras non nisi migraturo examine. Id multo intelligitur ante aliquot diebus murmure intus strepente, apparatus indice diem tempestiuum eligentium. Si quis alam ei detruncet, non fugiet examen. Cum pro-

10 cessere, sequeque proximam illi cupit esse, et in officio conspici gaudet. Fessum humeris subleuant: ualidius fatigatum ex toto portant. Si qua lassatus deficit, aut forte aberrauit, odore prosequuntur. Vbicumque ille confedit, ibi cunstarum castra sunt. Duce prehenso totum tenetur agmen: amisso dilabitur, migrantque ad alios. Esse utique sine rege non possunt. Inuitae autem interimunt eos, cum plures fuere, potiusque nascentium domos diruunt. Rege consumpto, meret plebs ignauo dolore: non cibos conuocunt, non procedunt, sed tristi tantum murmure glomerantur circa corpus eius. Subtrahitur itaque deducta multitudo: aliae spectantes exanimem luctum non minuunt. Tunc quoque ni subueniatur, fame moriuntur. Gaudent Apes aeris plausu, ac tinnitu, amoenissimisque locis, et fragrantibus herbis. Harum ergo causa prope alucaria oportet ferere thymum, apiastrum, rosam, uioles, lilium, cytisum, fabam, eruium, cunilam, papauer, conyzam, castam, melilotum, melissophyllum (malim legere myriophyllum) cerinthen. Est autem cerinthe folio candido, incuruo, cubitalis, capite concavo, mellis succum habente. Horum florum auidissimae sunt, at-

20 que etiam synapis. quod miremur, eum oliuae florem ab his non attingi constat. Ideoque hanc arborem procul esse melius est, cum aliquas quam proximae feri conueniat: quae et euolantium examina inuitent, nec longius abire patiantur. Cornuum quoque arborem cauere oportet: nam flore eius degustato (etsi is nobis profluuium sistat) aluo concita moriuntur. Remedium sorba contusa est melle praebere ijs, uel urinam hominum, uel bouum, aut grana punici mali amineo uino conspersa. Amant et genistas circumferi alucarijs, ijsque gratissimum. Mira apum prudentia, earumque operis obseruatio, ut annotauit Aristomachus Solensis, quem admirabili admodum diligentia duodesexaginta annis, apum amore captum, nihil aliud egisse tradunt. Ratio autem operis ita se habet. Interdum statio ad portas more castrorum: noctu quies in matutinum, donec una excitet omnes gemino, aut triplici bombo, ut buccino aliquo. Tunc inuier se prouolant, si dies mitis futurus est. Prædiuinant enim uentos, imbresque, et tunc se continent tectis. Itaque temperie caeli (hanc enim inter praescita habent) cum agmen ad opera processit, aliae flores aggerunt pedibus, aliae aquam

30 ore, guttasque lanugine totius corporis, quibus est. Quarum adolescentiores ad operam exeunt, et supradicta conuocant: seniores intus operantur. Quae flores comportant, prioribus pedibus femina onerant, propter id natura scabra, pedes priores rostro, totaque onistae remeant sarcina pandatae. Excipiunt eas ternae aut quaternae, atque exonerant. Sunt enim intus quoque officia diuisa: aliae struunt, aliae poliunt, aliae suggerunt, aliae cibum comparant ex eo, quod allatum est. Neque enim separatim uescuntur, ne inaequalitas operis, et cibi fiat, et temporis. Struunt orsa ea concameratione aluei, textumque uel usque ad summa tecta deducunt, limitibus binis circa singulos arcus, ut alijs intrent, alijs exeant. Fauis superiore parte affixi, et paululum etiam lateribus simul haerent, et pendent una. Alueum non contingunt, nunc obliqui, nunc rotundi, qualiter poscit alueus, aliquando et duorum generum, cum duo examina concordibus populis dissimiles habuere ritus. Ruentes ceras fulciunt, pilarum intergerinis a solo fornicatis, ne desit aditus ad sarcinandum. Primi freres tres uersus inanes struuntur, ne promptum sit quod inuitet furantem. Nouissima mi maxime implentur melle: idcoque auerso alueo fauis eximuntur. Gerulae secundos status captant. Si cooriatum procella, apprehensi pondusculo lapilli se librunt. Quidam in humeros eum imponi tradunt. Iuxta uero terram uolant in aduerso statu uepibus hebetato. Mira obseruatio operis. Cessantium inertiam notant, castigant, mox et puniunt morte. Mira munditia. Amoluntur omnia a medio, nullaque inter opera spurcitate iacent. Quin et excrementa operantium intus, ne longius recedant, unum congesta in locum, turbidis diebus, et operis ocio egerunt. Cum aduesperascit in alueo strepunt minus, ac minus, donec una circumuolet, eodem quo excitauit bombo, ceu quietem capere intepans: et hoc castrorum more. tunc repente omnes conticescunt. Si forte fortuna apum uniuersum deperderetur

40 genus, facile reparari posset ex bienni uitulo, ut libro IIII. Georgicorum clare docuit Virgilius, ita canens.

Apum rex, & regimen.

Apes quibus gaudeant.

Mira apum in opere suo industria.

Apum reparatio ex Virgil.

50 Exiguus primium, atque ipsos contractus ad usus
 Eligitur locus: hunc angusti que in brice tecti,
 Parietibusque premunt arctis: et quatuor addunt
 Quatuor a uentis obliqua luce fenestras.
 Tum uitulus bina curuans iam cornua fronte
 Queritur: huic geminae nares, et spiritus oris
 Multa reluctanti obstruitur: plagisque perempto
 Tansa per integram soluuntur uiscera pellem.
 Sic positum in clauso linquunt: et ramea costis
 Subijciunt fragmenta, thymum, et asiasque uirentes.
 Hoc geritur zephyris primium impellentibus undas.
 Ante nouis rubeant quam prata coloribus, ante
 Garrula quam tignis nidum suspendat hirundo.
 Interea teneris tepes factus in osibus humor

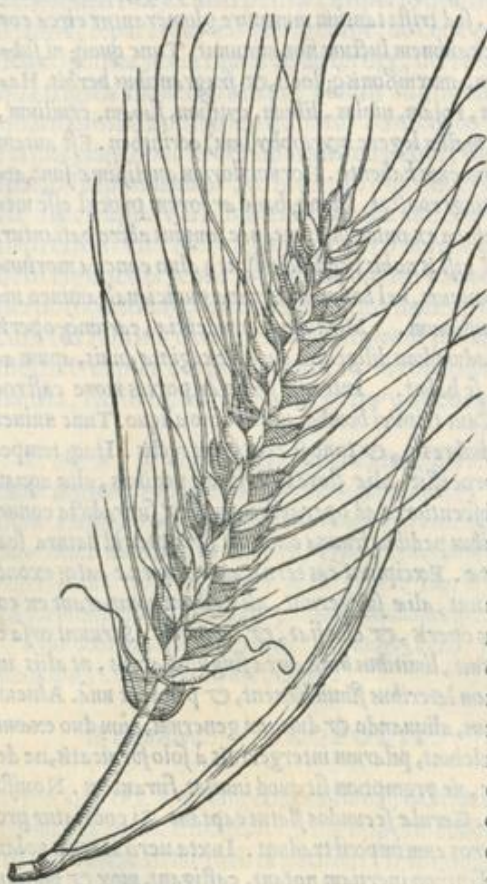
Aestuat:

Aestuat: & uisenda modis animalia miris,
Trunca pedum primo, mox & stridentia pinnis
Miscetur: tenuemq; magis, magis aëra carpunt:
Donec, ut aestiuus effusus nubibus imber,
Erupte: aut ut neruo pulsante sagittæ,
Prima leues ineunt si quando prælia Parthi.

Nomina. De reparatione Apum hæcenus Virgilius. Cæterum etiam apes in medicina usum habent: siquidem sicca & in pul-
uerem contrita, ijs admista, quæ ad id faciunt, ex oleo, & cera inunctis alopecij capillum restitunt. Προπολις
ut Græcis, ita etiam Latinis Propolis appellatur: Arabibus, Mum, uel Iasach alcut: Italis, Propoli: Germanis,
Vorstoß: Hispanis, Betum de colmena.

Πυρός. TRITICVM.

CAP. LXXVIII.

OPTIMA è tritici generibus ad secundæ valetudi-
nis usum habentur, quæ recentia, & iam perfectè adulta,
colorem luteum referunt. dein sequuntur trimestria,
quæ nonnullis sitania nominantur. Itaque cruda in ci-
bis teretes tineas gignunt: canum moribus profunt,
mansa & imposta. Confectus eorum similagine panis,
plus alit, quàm cibarius. E' trimestrium farina panis, le-
uiorem cibum præbet, & qui facillè in membra deman-
detur. Farina eorum cum hyoscyami succo illinitur
aduersus neruorum fluxiones, quas Græci rheumatif-
mos vocant: item contra interancorum inflationes: len-
tiginis ex aceto mulso tollit. Furfures autem in acri a-
ceto decocti, turgentes mammas sedant: viperarum ic-
tibus auxiliantur: & torminosis profunt. Farinaceum
fermentum calfaciendi, extrahendique vim habet: pri-
uatim callos pedum, clauosque extenuat: & cætera tu-
bercula furunculosque ex sale concoquit, & aperit. Si-
taniorum farina, contra venenatos ic-
tus cum aceto, aut
vino commodissimè illinitur: eadem si decocta in glu-
tini modum delingatur, cruentis excreationibus prode-
rit: contra tussim, & exasperatas arterias, cum mentha
& butyro decocta, efficax est. Tritici pollen si ex aqua
mulsa, aut hydrelæo decoquatur, omnem discutit inflam-
mationem. Panis & crudus, & coctus cum aqua mulsa
inflammationes omnes illitu mulcet, cum emolliat, &
quadantenus refrigeret: sed herbis, succisve huic rei ac-
commodatis admisceatur. Vetus panis aridus, adiectis
conuenientibus, citam aluum cohibet. Recens muria
maceratus, illitu vetustas impetignes sanat. Glutinum
ex similagine, & polline, quo chartæ glutinantur, sanguinem excreantibus prodest, si liquidius, ac
tepidum cochlearis mensura detur forbendum.

Tritici gene-
ra ex Theo-
phrasto.

TRITICI genera (ut Theophrastus auctor est lib. VIII. cap. IIII. de plantarum historia) plura notan-
tur, cognomina ex locis sortita, ut Aphricum, Ponticum, Thracium, Asyrium, Aegyptium, Siculum. quæ & colo-
re, & magnitudine, & specie, & proprietate inter se differunt. Quædam uel aliunde cognomina sortiuntur pro suis
uiribus tum alijs, tum uel maxime quæ ad cibum pertineant, ut cachrydias, stlengys, alexandrinus. quorum omnium
differentias in supradictis colligere licet. Nec uerò abre fuerit, si illa quoque pro differentijs capies: & aliud præ-
cox, aliud serum: & aliud auctu amplum multumq; reddens, aliud iciumum quoddam parumq; ferens: & aliud spi-
cam grandior em effundens, aliud paruam: & aliud diu in folliculo manens, aliud aptum breui absolui, ut Aphricum:
& aliud culmo tenui constans, aliud crasso. quod etiam ipsum Aphrico datum est: crasso tamen & cachrydias di-
etum consistit. Item aliud tunicis paucis, aliud multis uestitur, ut Thracium: & aliud unicalamum, aliud multicala-
mum, & magis, minusq;. Adde etiam si quid aliud his, aut prædictis, ratione uirium proximum est: eiusmodi nanque
differentiæ naturaliores profectò appareant. Quibus & trimestrium annumerari genus par est, & bimestrium, &
si quid intra pauciores dies ualeat consummari, ut in Eubæa genus quoddam intra quadraginta dies crassari, perficiq;
posse affirmant: idemq; firmum esse, ac ponderosum, nec trimestris modo leue. Quamobrem fanulis id præberi in-
quiunt: etenim nec multum in hoc furfuris esse uolunt. Igitur genus id celerrimum quidem ad consummationem, sed
inuentu rarissimum est. Et bimestria uerò quædam habentur, quæ ex Sicilia & in Achaiam aduecta sunt: sed hæc pau-
cum reddunt, parumq; sæcunda habentur: quanquam cibo facilia, & iucunda sunt. Nascuntur & alia quædam ge-
nera

nera in Eubœa, & præcipue apud Caristum. Trimestria uero permulta, & ubiq; habentur: leuia hæc, & parum secunda, unicalama sunt, atq; in totum infirma. Leuissimum igitur triticum, quoad simplici ratione agere licet, Ponticum est: ponderosius ex ijs, quæ in Græciam aduehi solent, Siculum datur: Sed eo ponderosius, quod Bœotia fert. Indicium asserunt, quod athlete, qui Bœotia ternos semisextarios uix possint consumere, cum Athenis fuerint, facile quina consumunt. Leue satis & quod in Laconico agro conficitur. Horum igitur causa in terris cæloq; intelligi debet. Nam & Asia ultra Bactra quodam in loco adeo grande frumentum fieri tradunt, ut nucleis oliuæ sua æquiparent magnitudine grana singula. In Pissoris autem dictis adeo firmum nasci affirmant, ut si quis plus comederit, disrumpatur necesse sit. Hactenus de tritici generibus Theophrastus. Ceterum Plinius Italicum nostrum omnibus prætulit libro XVIII. cap. VII. his uerbis. Tritici genera plura, quæ fecere gentes. Italicum nullum equidem comparauerim candore, ac pondere, quo maxime decernitur. Montanis modo comparatur Italiae agris externum. Hæc fuere sententiæ Alexandro magno regnante, cum clarissima fuit Græcia, atq; in toto terrarum orbe potentissima: ita tamen, ut ante mortem eius anni serè centum quadraginta quinque Sophocles poëta in fabula Triptolemo frumentum Italicum ante cuncta laudauerit, ad uerbum translata sententia.

Triticum Italicum.

- Et fortunatam Italiam frumento canere candido.
- Quæ laus peculiaris hodie Italicum est. Quo magis admiror, posteros Græcorum nullam mentionem huius fecisse frumenti. hæc Plinius. Nec sanè mirum uideri debet, quod Græcus ille Sophocles Italicum frumentum cæteris prætulerit. Quandoquidem natura Italos adeo præ cæteris adamauit, & moribus, ac legibus, omniq; ornatu ad politicè (ut ita dicam) uiuendum instituit, ut merito etiam frumentum omnium præstantissimum in eorum alimentum procreauerit: quemadmodum & alia multa, quibus Italia plerumq; superat gentes. Triticum autem, ex quo omnium optimus fit panis, eligi debet fractu contumax, densum, graue, colore aureum, lucidum, leue, trium mensium, maturum, mundum, pinguiq; terra ortum. Nam plerumque euenit (teste etiam Galeno libro primo de alimentorum facultatibus) ut quod foris flauum, densumq; apparet triticum, intus rarum, laxum, albiusq; conspiciatur, quod utiq; plurimum furis habet. Quo fit, ut panes fursuracei inde confecti infirmum non modo præbeant alimentum; uerum etiam uentriculum ipsum excrementis repleant. Farina porro ea cæteris præstat, quæ non ad summum molita, non noua, non longi temporis, & crassi fursuris fuerit. Nam quæ superflue molitur, fursuraceos facit panes: & quæ recentior est, adscitiam mole caliditatem retinet: quæ uero iandiu molita fuit, puluere, situ, carie, aut uirosi aliquo odore labefactatur. Hæc deinde, dum fit panis, optima est associanda aqua, eaq; subigenda, quæ fluxerit è laudatissimis fontibus, pellucida sit, non palustris, neq; cœnum, aut limum redoleat. Quinetiam fermentum admiscendum fuerit triticum, non antiquum, mediocris quantitatis, ne inde ipsius abundantia panis acorem contrahat. Inijciendum est & salis albi parum, ut panis sapidior efficiatur. Post hæc farina ita subacta, optime manibus pinsitur: mox massa illa in panes mediocris magnitudinis digeritur, qui postquam abunde creuerint, & fermentati fuerint, in clibanum prius æqualiter calefactum, dein à cineribus, & prunis expurgatum decoquendi immittuntur. Sed furnus iustæ capacitatis sit oportet, ita ut quantitati panis proportionem respondeat. Quippe quemadmodum modica panum quantitas in amplum clibanum missa exiccatur, ac comburitur: ita & magna in angusto simul comprimitur, & decoqui nequit. Quamobrem panes (dicebat Galenus citato loco) ad concoctionem probatissimi sunt, qui plurimum fermentati, & probe elaborati in clibano igne moderato percoquuntur. Nam profusior ignis primo statim occurso adurens, exteriorem superficie in teste modum indurat, crudis incoctisq; remanentibus interioribus partibus. Unde accidit, panem hunc uisu iniucundum fieri, & duplici nomine prauum. quod interne crudus sit, atq; illaboratus: externe uero siccus, & præassatus. Qui autem longiore spatio undiq; æquabiliter præassatur, hic & probe in uentriculo concoquitur, atque ad actiones, quæ coctionem consequuntur, accommodatissimus redditur. Triticum in agris facile degenerat in lolium: præsertim cum annus pluuus, frigidusq; aduenerit, ut in lolij mentione latius dicemus. Fit è tritici grani inter ferri laminas igne calefacti compressis oleum, quod ad ulcerum sinus commendant. Sunt etiamnum, qui eo utantur ad pedum, & manuum rimas, quas frigus exciuaerit: item ad asperam cutim leuigandam. Meminit tritici Galenus libro VIII. simplicium medicamentorum, sic inquit. Triticum ut medicamentum foris impositum, primi est ordinis excalfacientium: non tamen nec resiccare, nec refrigerare manifestò potest: habet uero etiam quiddam utisfosum, & obstruens. Porro quod ex eo conficitur amyllum, eo tum frigidius est, tum siccius. Quod uero ex pane fit cataplasma, uim habet magis digerentem, quam quod ex tritico: nimirum eum & salem, & fermentum panis adiuncta habeat: quippe cum fermentum uim habeat attrahendi, digerendiq; ea, quæ in alto resident. Et primo de facultate alimentorum: In cibum assumption (inquit) ægre concoquitur, status excitat, laborem uentriculo infert, & caput uaporibus tentat. Triticum sic Latine dicitur: τριτος Græcè: Henta, Henca, siue Hantha Arabicè: Grano, Italicè: Vuesjen, Germanicè: Trigo, Hispanicè: Fourment, Gallicè.

Tritici electio, & panis optimi conficiendi ratio.

Oleum è tritico.

Tritici uires ex Galeno.

Nomina.

Κριθῖν. HORDEVM.

CAP. LXXIX.

HORDEVM est candidum, purumque. Id minus, quam triticum alit. Ptisana tamen ob cremorem in decoctione redditum, plus alimenti præbet, quam polenta ex hordeo facta. contra acrimonias, atque gutturis scabritias, exulcerationesque pollet: quibus etiam triticea ptisana præsidio est: sed plus alit, magisque urinam mouet. Lac abunde suppeditat, si cum fœniculi semine decocta forbeat. Hordeum absterget, urinam ciet, inflationem parit, stomacho aduersatur, tumores concoquit. Farina hordeacea decoquitur in mulsa aqua cum fico, ut inflammationes, collectionesque discutiat: duritias cum refina, & fimo columbarum concoquit: cum meliloto autem, & papaueris calyce

HORDEVM.

Hordei confideratio.

Hordei facultates ex Gal.

Ptisane confideratio.

Manardi opinio.

Panis hordeaceus.

Polentae confideratio.

calyce dolores finit, qui latus excruciant: aduersus intestinorum inflationes cum lini semine, scenograceo, & ruta illini iuuat: strumas cum pice liquida, cera, oleo, & impubis pueri vrina, ad concoctionem perducit: & cum myrto, aut vino, aut malicorio, aut syluestribus pyris, aut rubo, alui profluvia fistit: podagricis inflammationibus cum cotoneis, aut aceto prodest: decocta in aceto, modo quo hordeaceum cataplasma, & calida imposita, lepris medetur. Cremor verò farinae ex aqua, atq; cum pice, & oleo decoctus, puri mouendo est: cum aceto subactus, itidem & cum pice contra articulorum fluxiones prodest. Farina ex his aluum cohibet, inflammationesque mitigat.

NON minus Hordeum in Italia vulgaris notitia est, quam triticum. Est autem (ut Theophrastus libro VIII. cap. IIII. de plantarum historia memoriae prodidit) in hordei genere differentia. quippe quòd aliud binis uersibus, aliud ternis, quaternisq; cumq; plurimum senis: est enim uel eiusmodi quoddam genus. Quod uerò pluribus construitur uersibus, hoc semper ferè spissius, posituq; arctius constat. Magnam & Indicum differentiam facit: quandoquidem ramis natum sit brachiari, ut proposui. Et spica uerò alijs grandiores, rariioresq; constant: alijs minores, frequentioresq;: & alijs distantiore à folijs, alijs proximiores, ut Achilleis cognomine. Et hordeorum ipsorum aliud rotundius, minusq;: aliud oblongius, maiusq;: atq; in spica rarius. Item aliud candidum, aliud accedens ad purpuram, quod & farinam reddere copiosius creditur: & contra hyemem, & flatus, et in totum contra caeli mutationes candido ualidius esse uidetur. haec Theophrastus. Oritur & in Gallia hordeum, quod can-

li qui serunt, mundum uocant hordeum, quòd sponte granum gluma concidat, in reliquo autem non nisi egypte deglubitur. Hordeum magis, quam triticum, rubiginem sentit, minusq; tolerat imbruium impetus. Siquidem in festis imbribus, aut uliginosis locis, aut longiore pluuia dilutis satum in lolium degenerare affirmant. Hordei meminit Galenus libro VII. simplicium medicamentorum, ubi ita scriptum reliquit. Hordeum primi est ordinis in exiccando, & refrigerando: habet etiam paucillum absterfionis. Paulò etiam plus desiccet, quam farina fabacea, cui nõ insint cortices: cetera uerò similia sunt foris utentibus. In cibo autem hoc fabis praestat, quòd statuosa naturam exuat: fabis, quantumcunq; coxeris, statuosa natura remanet: sunt enim crassioris essentiae, quam hordeum. quamobrem eo plus etiam alunt. Porro quoniam utrunq; paulum à medio recessit, multo sunt usui. Nam talia medicamenta multis alijs miscentur, ceu materiae quaedam: itaque etiam cera, & oleum, non pauca medicamentis coniunguntur. Alphon uerò, hoc est polenta, multò plus hordeo desiccet. Et primo de facult. alimentorum sic inquit. Hoc item semen in usu frequenti apud homines est, quòd non eandem cum tritico habet facultatem. Siquidem illud palam calfacit, hoc uerò non modò non calfacit (quo modo nonnulla, quae in medio sunt calefacientium, & refrigerantium, & elotus panis) sed quoquo modo ipso utare, siue panes ex ipso fierent, siue ptisanam coxeris, siue polentam paraueris, uim quandam refrigerandi habere cernitur. Dissidet praeterea succi specie à tritici natura hordeum: nam ex succis, quos utrunque semen gignere natum est, qui quidem e tritico in nobis prouenit, crassus, & uiscosus est: qui ab hordeo, tenuis, ac nonnihil deterforius. Nulla igitur apparandi ratione hordeum unquam calfacit: sed uarie pro modo praeparationis humectat, ac desiccet. Etenim manifestè cernimus, polentam ex tosto hordeo factam siccare: ptisanam contrà humectare, si quidem ut decet fuerit parata, hoc est, cum in coctione quàm plurimum intumuerit, postea igne lento per multum otium in chylum fuerit redacta. haec Galenus. Ceterum cum recentiores medici Galeni ptisanam non ritè, & ad unguem parare nouerint, eius uice integrum deglubitum hordeum accipiunt, & tantisper decoquunt, dum pultis speciem referat: tunduntq; deinde, & tenui in cerniculo percolant, modo saccharum, modo dulcium amygdalarum, modo melopeponum, ac papauerum seminis cremorem, pro morborum ratione addentes. Manardus uerò Ferrariensis etate nostra acutis morbis minimè competere antiquorum ptisanam, minusq; recentiorum existimat: quòd, ut ipse asserit, Itali huic cibo à teneris non assueuerint, quòdq; nostri usus hordeum antiquorum hordeo facultate sit longè infirmius. Cuius tamen sententiae non uulgari ratione duelli medici Hippocraticam, Galenicamq; doctrinam sequentes, minimè ad stipulantur. Porro hordeaceus panis praeter id, quòd uentriculo laborem inferat, frigidus, lentosq; succos generet, parum nutrit, flatusq; gignit: quanquam asserunt nonnulli podagricis hordeaceum panem peridoneum esse. Sed cum polenta spectatim ex hordei farina fiat, interponaturq; saepius à Dioscoride simplicibus medicamentis, ut omnibus palam sit, quidnam extiterit polenta apud antiquos, non alienum duximus hic de ea differere. Polentam ueteres pluribus modis faciebant, ut Plinius est auctor lib. XVIII. cap. VII.

Græci

Græci enim perfusum aqua hordeum nocte una siccabant, ac postero die frangebant: deinde molis frangebant. Erant & qui uehementius tostum rursus exigua aqua aspergerent, sicarentq; prius quàm molirent. Alij uerò uirentibus spicis decussim hordeum recens purgabant, madidumq; tundebant in pila, atq; in coribibus eluebant: siccatumq; in sole rursus tundebant, & purgatum molebant. Quocumq; autem genere præparato uicenis hordei libris, ternas seminis lini, & coriandri selibras, salisq; acetabulo, torrentes ante omnia miscebant in mola. Itali uerò sine perfusione hordeum tostum in subtilem formam molebant, iisdem additis, atq; etiam milio. hæc ex Plinio. Caterum aliam rationem parandi potentam prodidit Galenus libro primo de alimentorum facultatibus. Vbi non ex alijs seminibus admittis, ut Plinius tradit; sed ex hordeo tantum recenti, ac nouo mediocriter tosto laudatissimam fieri potentam scribit. Quare crediderim, ijs medicamentis, quæ in Dioscoridis, & Galeni scriptis potentam expetere inueniuntur, eam legitime imponendam esse, quæ ex recenti, & uiridi adhuc hordeo modicè tosto, & in farinam redacto parari debeat: quòd de hac utrunque intellexisse non dubitem. Hordeum quod Latinis, κριθά Græcis appellatur; Arabibus, Χα-
 hæer, aut Shair: Italis, orzo: Germanis, Gersten: Hispanis, Ceuada: Gallis, Orge.

Zῦθος. ZYTHVM. CAP. LXXX.

EX HORDEO potus fit, cui Zytho nomen est. Is vrinam cit. renes, & neruos tentat: membranis, præfertim cerebrum vestientibus, officit. Inflationem parit, vitiosum succum creat, elephantiafin gignit. Perfusum zytho ebur, obsequiosum, & operi tractabile redditur.

Κούρμι. CVRMI. CAP. LXXXI.

20 FIT ET ex hordeo potus, quem Curmi nominant. eoq; sæpe potu pro uino vtuntur: verum dolorem capitis mouet, malum succum gignit, neruis nocet. Confimilia etiam potus genera ex tritico fieri solent, in Iberia, quæ occidentem spectat, & Britannia.

ZYTHVM, quantum ex Dioscoride colligi potest, potus sanè fuerit ex macerato hordeo, uel tritico paratus, illi maxime similis, qui aquilonaribus regionibus Ceruisia appellatur. Siquidem huius rei testis est Plinius lib. XXII. capite ultimo, ubi sic inquit. Et frugum quidem hæc sunt in usu medico. Ex iisdem fiunt & potus: zythum in Aegypto: cælia, & ceria in Hispania: ceruisia, & plura genera in Gallia, alijsq; prouincijs. hæc Plinius. A zytho parum differt Curmi, quòd & ipsam paretur è frugibus, nimirum hordeo, triticoq; in aqua maceratis, bibaturq; uini loco. Quamobrem credendum est, nil aliud zythum, & curmi fuisse antiquis, quàm Ceruisia, quam loco uini bibit hoc
 30 auo uniuersa regio septentrionalis: nempe Germania, Bohemia, Polonia, Embria, Gallia, & alie argentes Europa regiones. Nec aliam inter zythum, & curmi crediderim esse differentiam, quàm in conficiendi ratione, cum eorum utrunque fiat ex eadem fruge. Siquidem conficiendi ratio uno, uel altero modo adhibita, rerum facultates & auget, & imminuit, cum plus, uel minus coctura adhibent artifices, quemadmodum etiam hac tempestate in Germania euenit. Nam etsi omnes illi potus ex hordeo, uel tritico parentur; diuersa tamen est apparandi ratio, cum saporibus inter se differant. Alie namq; dulces, gratæq; gustui sunt: alie uerò amaræ, austeræq; habentur. quinetiam alie turbidæ, alie claræ pellucidæq; cernuntur. In Bauaria antequàm potus suos conficiant, hordeum, & triticum macerant lupulorum decocto. Quo fit, ut non leui plectatur pœna, qui lupulos secuerit, uel deperderit. Serunt enim Bauari lupulos, coluntq; hanc ob causam, ut nos uites, demetuntq; eorum flores, & fructus statuis temporibus: quandoquidem eorum decocto macerata fruges, non modò fermentantur; sed & uini speciem induunt. Quapropter potus inde confectus gustatu gratior euadit. Inebriat is largius sumptus, quemadmodum & uinum, perduratq; eius temulentia longè diutius, quòd crassior, concoctusq; difficilior sit, quàm uinum. Zῦθος sic Græcè, ut Zythum item Latine, & Italicè Zitho uocatur.

ZEA.

Zea. ZEA. CAP. LXXXII.

ZEA duorum generum est. vna simplex: altera in geminis putaminibus grana bina iuncta gerit, ob id dicoccos appellatur. Plus quàm hordeum alit, ori grata. digeritur in panificia, minus quàm triticum alens.

NISI Zea, de qua hic differit Dioscorides, illud fuerit frugis genus, quod Itali partim Spelta, partim Pirra uulgo dicunt; aliam quidem frugis speciem prouenire in Italia non facile crediderim,

Nomina.

Zythi, & curmitis confideratio.

Nomina.

Zea confideratio.